

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВПЛИВУ РУХЛИВИХ ІГОР
ТУРИСТИЧНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ НА
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

Тетяна Троценко

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Анотація

В статті на основі літературних джерел і проведеного дослідження розкрито особливості організації і проведення подвижних ігор в процесі туристсько-краєведчої діяльності і визначено їх виховний вплив.

Ключевые слова: подвижная игра, туристско-краеведческая деятельность, младшие школьники.

Annotation

Article based on literary sources and study disclosed the peculiarities of organization and conducting of mobile games in the tourist and land knowable activity and the local lore and defined their educational focus.

Keywords: mobile gaming, tourist and land knowable activity, younger schoolchildren.

Постановка проблеми. Необхідність використання рухливих і спортивних ігор у навчально-виховному процесі визначається насамперед тим, що сучасну організацію навчально-пізнавальної діяльності, з погляду забезпечення фізичної активності дітей і молоді, не можна визнати досконалою. Недостатній рівень рухового режиму дитини негативно позначається на її фізичному розвитку і на стані психічних процесів: відчутті, сприйманні, мисленні, запам'ятовуванні, увазі, що зрештою знижує успішність навчання.

Особливо це стосується молодших школярів. Намагаючись виростити їх розумово розвиненими, вчителі все більше й більше підвищують інтенсивність процесу навчання, результатом чого стає збільшення навантаження на нервово-емоційну сферу учнів. При цьому слід пам'ятати, що шкоди завдає не сама розумова праця, а її «супутник» – позбавлений руху або значно обмежений у русі спосіб життя.

Рухливі ж та спортивні ігри, за умови їх систематичного використання, сприяють зміцненню здоров'я та забезпечують достатню фізичну активність школярів. Вони вдосконалюють рухові здібності й водночас формують моральні та вольові якості, притаманні суспільно-активній осо-

бистості, забезпечують підготовленість кожної дитини до плідної праці та інших важливих для суспільства видів діяльності.

У контексті зазначеного важливу роль щодо становлення особистості відіграє туристсько-краєзнавча діяльність, головні завдання якої полягають у тому, щоб допомогти школі відродити в учнів духовність, моральність, національну самосвідомість, сформувати в них риси високої громадянськості; прищеплювати любов до праці; виховувати міцний і дружний учнівський колектив, установлювати й зміцнювати зв'язки між дітьми різних шкіл, сіл, міст, національностей; загартовувати учнів фізично й морально.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема морального становлення молодого покоління, зокрема дітей молодшого шкільного віку, постійно перебуває в центрі уваги багатьох науковців різних часів.

Як свідчать результати досліджень [1, 2, 3, 4; 8], молодший шкільний вік є сприятливим для виховування любові до рідного краю, поваги до свого народу, формування відповідального, гуманного ставлення до природи й суспільства в цілому. У цей віковий період формуються найпростіші моральні якості, оскільки особистість молодшого школяра

розвивається й постійно зазнає не тільки формуючого впливу умов зовнішнього середовища, а й різноманіття цілеспрямованих виховних дій, то змінюється і психічна структура моральних якостей, що відповідним чином проявляється в поведінці та діяльності учня

Останнім часом здійснено ряд досліджень, присвячених окремим аспектам вирішення зазначеної проблеми засобами краєзнавства і туризму. Психолого-педагогічні й організаційно-методичні основи туристсько-краєзнавчої роботи в школі обґрунтовувалися у дослідженнях Є. Рута, М. Соловей [6], О. Тімець [7], Т.Троценко [8] та інших.

Однак проведений аналіз психолого-педагогічної літератури й дисертаційних досліджень засвідчив, що проблема формування моральних якостей молодших школярів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності не достатньо вивчена і потребує подальшого дослідження.

Мета дослідження. Визначити ефективність впливу рухливих ігор на формування моральних якостей молодших школярів.

Завдання дослідження. 1. Проаналізувати стан проблеми формування моральних якостей учнів початкових класів у процесі ТКД.

2. Теоретично обґрунтувати ефективність використання рухливих ігор туристичного спрямування та визначити їхню роль у моральному вихованні молодших школярів.

Результати дослідження та їх обговорення. Пошук ефективних шляхів виховання морально й духовно досконалої особистості є в наш час надзвичайно важливою справою, адже процес виховання особистості – явище багатомірне; воно визначається впливами різного ступеня широти: від найбільш загальних, соціальних чинників до індивідуальних, вузько сформованих.

Експериментальна методика щодо формування моральних якостей молодших школярів передбачала розробку і впровадження комплексу рухливих ігор з туристським і краєзнавчим напрямом, що мали на меті вирішувати важливі завдання як з фізичного виховання, так і з морально-вольового вдосконалення. В рухливих іграх найбільш вільно і яскраво проявляються індивідуальні особливості учнів, формуються їхні особистісні якості. Активна участь в іграх, прояв ініціативи притаманні самому характеру ігрової діяльності, в яку школярі вносять елементи самодіяльності, намагаються застосовувати засвоєні знання і способи дій у ігрових ситуаціях. До таких ігор можна віднести: “Слідопити”, “Захист мосту”, “Точний окомір”, “Знайди предмет” та ін. У даному випадку йдеться про досвід колективної діяльності, досвід взаємодії та досвід участі. Це стосувалося як виконання певних дій (ходіння по жердині, страховка і самостраховка, підтримка), так і взаємодії (досягнення згоди, взаємна підтримка, колективна розробка плану дій), особистої участі (подолання страху, усвідомлений вибір, досвід подолання).

Значна увага у формуванні моральних якостей у учнів експериментальних класів надавалася ігровій діяльності, в ході якої вони набували необхідних практичних умінь та навичок моральної поведінки. Так, під час проведення сюжетно-рольових ігор морального спрямування (“Боротьба за прапорці”, “Прихований відхід”, “Прикордонники і контрабандисти”, “Турнір на конях”) молодші школярі були активними творцями ігрового процесу, спрямованого на їхнє моральне вдосконалення. Окрім того під час проведення цих ігор учні молодших класів хоч і мали різні психологічні особливості (і здібні, і не дуже, і ак-

тивні, і пасивні), почувалися вільно і комфортно. У процесі ігор навіть інтелектуально пасивні молодші школярі були в змозі виконати таке завдання, яке їм важко давалося у звичайній життєвій ситуації, оскільки тут не існувало жорсткого оцінювання, а отже, знижувалася їхня тривожність, напруження, негативне ставлення до моральної діяльності.

Роль сюжетно-рольових ігор у формуванні моральних якостей учнів 3–4 класів визначалася багатьма об’єктивними і суб’єктивними чинниками. А сама участь у цих іграх сприяла розвитку в них емоційно-почуттєвої сфери, вміння виявляти своє, глибоко усвідомлене на особистому рівні ставлення до ігрової діяльності. В процесі цієї діяльності створювалися спеціальні умови, які забезпечували необхідний виховний вплив на молодших школярів. Ці умови передбачали необхідність виконання в процесі сюжетно-рольових ігор ролей та здійснення ігрових дій, за допомогою яких ці ролі реалізовувалися. Окрім того в іграх виокремлювалися реальні стосунки між учасниками, що визначалися вибірковістю партнерів та ігровими відносинами. У них практично моделювалися взаємини, в які учні вступали при виконанні своїх ігрових обов’язків і функцій. За цих умов гра ставала першою формою усвідомленої діяльності й поведінки, що виникала на основі інстинктивного та емоційного.

Проводячи в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності різні рухливі ігри, ми виходили з того, що функції гри та розгортання сюжету детермінувалися ігровими правилами. А між ігровими ролями, діями і правилами будь-якої сюжетно-рольової гри завжди існують певні взаємозв’язки, за допомогою яких здійснюється корекція тих чи інших недоліків, формуються необхідні особистісні якості. Спостереження за

поведінкою молодших школярів під час ігор, давало нам змогу проаналізувати процес засвоєння ними моральних норм поведінки. Наприклад, для того щоб допомогати іншим учням у спільній ігровій діяльності (захищати прапорці, знаходити предмети, ловити контрабандистів та ін.) кожний учасник гри проявляв активність, долав труднощі, підтримував інших і переживав за кінцевий ігровий результат.

Як підтверджують результати нашого дослідження, невід'ємною умовою ефективного впливу ігрової діяльності, досягнення необхідної мети була активна позиція кожного її учасника. Мається на увазі непрестижність чи престижність ролі, – не її позитивний чи негативний зміст, а те, що кожен учень має відчутти себе повноцінною і незамінною дійовою особою ігрової ситуації, її творцем. Якщо кожен учасник гри дотримувався цієї умови, то його поведінка ставала не просто проявом “рольового образу”, а свідченням позитивного ставлення до себе й до інших. Отже, гра була для молодших школярів не тільки чинником дотримання певних правил поведінки, а й виявом доброти, чуйності, бережливості, відповідальності. Тобто учні початкових класів, входячи в ігровий образ, відчували такі ж переживання, як і під час проведення ігор.

Належна організація під час проведення туристських походів ігрової діяльності, природне введення їх у виховний процес зумовлювали зміну позиції молодшого школяра. У грі він був суб'єктом діяльності, активним її учасником, завдяки якій мав можливість оволодіти новими знаннями і вміннями продуктивного їх застосування у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності. Пояснюється це тим, що, взявши на себе певну роль, учень для досягнення ігрової мети мав взаємодіяти з партнерами,

співвідносити свої дії з діями інших школярів, уміти вислухати й зрозуміти іншого, висловити свою думку й урахувати побажання інших учасників гри. Ось чому, незалежно від ігрової позиції (лідер, виконавець, спостерігач), кожен учасник ігрових взаємин повинен був бачити у своєму напарнику рівного співучасника творчої ігрової діяльності. У процесі такої взаємодії і діалогу між учнями відбувався обмін знаннями і вміннями, які були необхідні для досягнення ігрової та виховної мети. Таким чином, перевірені в процесі дослідження ігрові методики застосування сюжетно-рольових ігор були дієвим засобом формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Висновки. Отже, як показали результати досліджень основним джерелом емоцій у молодших школярів, стала ігрова діяльність. Вона була найкращим засобом цілісного виховання моральних якостей особистості й встановлення правильної координації і зв'язку між ними. До емоційної сфери молодших школярів належали переживання нового, здивування, сумніву, радощів пізнання, які стали основою формування пізнавальних інтересів та допитливості учнів. Участь у рухливих іграх сприяла розвитку в учнів моральних почуттів і формуванню таких моральних якостей, як відповідальність, чуйність, самостійність, бережливість. Таким чином, ігри для учнів молодших класів були доступним способом орієнтування у мотивах і моральних правилах, які визначаються педагогічними колективами і суспільством.

Перспективи подальших досліджень цієї проблеми вбачаються у вивченні процесів формування моральних якостей в учнів підліткового віку та старшокласників; обґрунтуванні взаємодії школи, сім'ї та позашкільних навчальних

закладів у формуванні моральних якостей учнів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
2. Волков Л. Молодший шкільний вік: виховна спрямованість занять фізичною культурою і спортом: навч. посіб. / Л. Волков, В. Голуб, П. Коханець. – К.: «Освіта України», 2008. – С. 80-97.
3. Кудикіна Н.В. Теретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: спец. 13.00.01 “теорія та історія педагогіки” / Н.В.Кудикіна; ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 41 с.
4. Остапець А.А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе / А.А. Остапець. – М.: Педагогика, 1985. – 104 с.
5. Рут Є. Організація туристично-краєзнавчої роботи в школі: метод. реком. / Є. Рут. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 120 с.
6. Соловей М.В. Краєзнавчо-пошукова робота учнів у загальноосвітніх школах України (1950 – 2000рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Теорія та історія педагогіки” / М.В. Соловей; ін-т пробл. вих. АПН України. – К., 2007. – 20 с.
7. Тімець О.В. Краєзнавство і туризм / О.В. Тімець. – К.: Знання, 1999. – 120с.
8. Троценко Т.Ю. Формування моральних якостей учнів 3–4 класів у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності: методичні рекомендації / Т. Троценко. – К.: Міленіум, 2008. – 75 с.

